

KOSOVSKI MIT - KOSOVSKA IDEOLOGIJA

Ovih dana srpski narod, i mnogi Jugosloveni obeležavaju 600-godisnjicu Kosovskog boja. Mnogim Srbima, i ne samo njima, nameće se pitanje, cesto pominjano i ponavljano: kako to da se toliko godina sudbina jednog naroda vezuje za jednu bitku, kako to da narod, dokazano hrabar, slavi svoj najveći poraz u istoriji? Uz to, pobeda ili poraz - po nekima - ostalo je nejasno do danas. Ti istraživaci tvrde da se sve manje pouzdano može suditi o konacnom ishodu bitke! Različita su bila tumačenja na Istoku i na Zapadu... U svakom slučaju, bio je to prelomni čas i za Srbiju, i za Balkan, jer je izginuo ceo narastaj ratnika. Vec 70 godina kasnije despot Stefan Lazarević ratuje, sa svojim Srbima, kao vazal na turskoj strani, a protiv hriscana - krstasa! Pobeda ili poraz, da li to može nešto značiti gledano iz takvog ugla? Na ovo i na druga pitanja za "Dugu" govori akademik Dejan Medaković, generalni sekretar Srpske akademije nauka i umetnosti.

Pitanje Kosovske bitke nije tako jednostavno. Rec je o boju koji se ne može smatrati konacno izgubljenim za Srbe, a konacno dobijenim za Turke. Svedoci o tome i činjenica da se srpska država, bez obzira na njen vazalni karakter, održala sve do pada Smedereva 1459. godine. Ta činjenica je sigurno uticala i na odjek te bitke u narodnoj svesti. Dodajte tome i brzo razvijeni crkveni kult kneza Ratnika i mucenika i sve mene tog kulta kroz vekove, pa ćete odmah uočiti i glavne karakteristike formulisane kroz tzv. **nebesko opredeljenje**. Stvorena je posebna duhovna snaga, dovoljno jaka da izdrži i istraje u svim iskusenjima petovekovnog turskog ropstva. Taj, prvenstveno crkveni, kult imao je, sve do najnovijih zbivanja u prve dve decenije dvadesetog veka, i svoje paralelne laicke tokove vidljivije od osamnaestog veka, kad je i stvorena moderna srpska nacionalna svest.

U danima ropstva, svim prezivelim društvenim snagama srpskog naroda bilo je jasno da je samo njegovo postojanje ugroženo ukoliko se čvrsto ne osloni na tradiciju svoga feudalnog društva, na njegov moral i njegova eticka načela. Koliko su ta načela prihvacena svedoci narodna epika, a primera za to tvrdjenje ima napretek. Svedoce to velika pomeranja na Balkanu, posebno dve seobe Srba, jedna od 1690, i druga 1737-1939, kad se raspršilo naše epsko blago na sve strane i u druge tuđe države, u koje se srpski narod tada sklonio bezeci ispred turske osvete. I tako, desio se u toj tragediji i čudan paradoks da su mnoge duhovne tekovine patrijarhalnog društva, koje je živelo pod Turcima, prihvatili oni

Srbi koji su vec ziveli u Podunavlju.

Koliko je u Evropi vrednovana cinjenica da je Srbija, braneci sebe, branila hriscanstvo, odnosno zapadnu civilizaciju?

Odgovor bi mogao biti kratak: nedovoljno! U stvari, Evropa je pod pojmom "predzidje hriscanstva" vise mislila na ono ustrojstvo, koje je stvorila Austrougarska formiranjem Vojne krajine od 16. veka, odbrambenog sistema prema Turcima u kojem je srpsko stanovnistvo zivelo kao slobodni seljak. Bilo je i Hrvata u sistemu Vojne krajine, ali su je pretežno branili Srbi. To je bio dugovecan sistem, koji je trajao do druge polovine 19. veka. Osnovno u njemu je bilo to da je srpski seljak bio slobodan - nije bio kmet, ali je zato imao trajnu vojnu obavezu od 16. do 60. godine zivota!

Kakav je bio stav jugoslovenskih naroda u proslosti prema Kosovu? Naucici tvrde da je legenda o Kosovskom boju zivela u Dubrovniku, Boki, na Hvaru... A 1889, o 500-godisnjici Kosova, austrougarske vlasti su zabranile proslavu u Zagrebu i sprecile Hrvate da podju u Beograd i Krusevac...

Pre svega, legenda o Kosovskom boju usla je veoma rano u historiografiju primorskih pisaca iz vremena kasne renesanse. Posebno je Orbin imao velikih zasluga...

Nedavno je pronadjen jedan srebrni tanjir (otkupljen je - sada je u Sibenku), s kraja 16. veka, na kojem je ugravirana kosovska drama i, izmedju ostalog, Muratovo ubistvo. Taj tanjir je delo sibenskog majstora, zlatara Horacija de Fortece, a radjen je za jednog mletacog providura. Naravno, i u Dubrovniku je tradicija vezana za Kosovo bila poznata. Devetnaesti vek je vec kosovsku tematiku ukljucio, pod uticajem narodne poezije, u svoju umetnost. Recimo, u hrvatskom slikarstvu prvu predstavu Kosovke-devojke radio je Ferdo Kikerec. Poznata je i njegova slika "Milos Obilic ubija Murata". Zatim, posebno su se kosovske tradicije negovale u sremskom manastiru Vrdniku - Ravanici, gde je u trpezariji naslikana prva predstava Kosovske bitke i gde su u 19. veku odrzavani cuveni sabori na Vidovdan. Naravno da austrougarske vlasti nisu dobro gledale na takve manifestacije, koje su, osim verskog, imale i politicki znacaj.

Danas medju Jugoslovenima postoji i otpor prema toj bici, odnosno prema njenom obelezavanju, otpor koji se manje-vise i javno manifestuje. Da li je takvo osecanje plod realno zasnovanog neslaganja sa "idealizacijom" jedne bitke, ili

plod nekakvih u medjuvremenu iskonstruisanih "racuna"?

U svim velikim dogadjajima postoje i oni pojedinci koji sicare u opstoj mucu ili zanosu. Ima ih i danas. Neke pesme, neki simboli, neki detalji mnogo vise stete srpstvu i jugoslovenstvu no sto se cini na prvi pogled. Da li je mogucno sacuvati meru u tom romantcarskom zanosu slavnom prosloscu?

Svakako, zalosno je da su istorijski znacajni dogadjaji nekome trn u oku, bez obzira ciji su - srpski ili hrvatski ili madjarski - da se njihova realna i kriticka slika zamucuje savremenim nesporazumima koji su plod drugih uzroka. Ne bi trebalo brkati ono sto je istorijski jasno i sto pripada kritickoj istoriji s onim sto je aktuelni trenutak. Naravno, javljaju se i oni koji tu pokusavaju da izvuku neke koristi, brka se nacionalno i nacionalisticko, koriste se nejasnoce da bi se izvukli neki racuni. Treba strogo odvojiti ono sto je nacionalno - to je vredno, od nacionalistickog, onog sto potire vrednosti drugog naroda. Ko ponizava, svesno rusi vrednosti drugog naroda - postupa nacionalisticki! To, naravno, ne znaci da nacionalizma nema, pre svega da nema vulgarnosti kad je rec o nacionalnim proslavama. One se pojavljuju kao svojevrsni ventil, pre svega zbog dugog odricanja ili dugog prekida sa istorijom sopstvenog naroda, sistematskog brisanja istorijskog pamcenja i, naravno, to su prirodne reakcije. Ja na to gledam vise kao na provalu nekog besa, necega sto je dugo bilo sprecavano, vestacki zadrzavano, i mislim da je to bilo pogresno. To su sad plodovi koje beremo zato sto su generacije kvarene nemogucim skolskim programima kad je rec o zajednickoj istoriji jugoslovenskih naroda: to je bilo odvajanje u neke male provincijske okvire. I mi smo se lagano otudjivali. Nije ni cudo da se sve to desava. A bilo je drugacije!

Kada i kako?

Ja bih podsetio na vreme koje pocinje oko 1907. i kulminira 1919. godine, kada je upravo kosovski mit bio prihvacen u umetnosti Hrvata, prvenstveno Hrvata. Tu mislim na grupu Medulic, osnovanu 1908, i na njeno izlaganje u paviljonu Kraljevine Srbije 1911. na svetskoj izlozbi u Rimu. Kasnije su ti Vidovdanski fragmenti jako mnogo posluzili u Prvom svetskom ratu kada su izlagani u Londonu 1915... Hrvati su kosovski mit smatrali jednim vidom nase zajednicke borbe protiv Austrougarske. NJima je, kao austrougarskim drzavljanima (jer je Hrvatska posle nagodbe 1867. bila subordinirana Ugarskoj), ponudjeno da izlazu u ugarskom delu paviljona na svetskoj izlozbi. Odbijajuci takvu mogucnost, oni su pokazali svoj politicki protest. Ubedili su Srbiju da izgradi sopstveni paviljon, sto ona, zbog stedljivosti, prvobitno

nije imala nameru...

Kakav je bio stav Rimske kurije - Katolicke crkve prema Kosovskom boju - i realnosti i mitu. Kao što je poznato, opat Mavro Orbin je napisao "Kraljevstvo Slovena" u 17. veku, knjigu koja je bila "ne samo udzbenik slavenske istorije, vec i udzbenik slavenskog patriotizma"?

Ne mozemo reci da je Rimska kurija imala neki poseban stav prema kosovskom pitanju. Pocetkom 17. veka igrane su velike igre oko stvaranja jedne hriscanske koalicije koja je trebalo da krene protiv Turaka. U tim naporima Rim pokusava da stvori tu koaliciju i stane joj na celo, i zato pregovara sa Peckom patrijarsijom. Kaludjeri iz manastira Morace odlaze u Rim... Dakle, posto je krajnji cilj bio da Pravoslavna crkva prizna uniju, Rimska crkva je pazljivo, posredstvom svojih legata, izaslanika koji su krstarili Baikanom, izmedju ostaio, ispitivaia i verodostojnost srpskih svetitelja. Posebno ih je zanimao Stefan Decanski.

U Kraljevini Srba, Hrata i Slovenaca, kosovski mit prelazi u kosovsku ideologiju. Da li je i to imalo uticaja na potonje medjunacionaine sukobe?

Naravno, kosovski mit prelazi u kosovsku ideologiju. Srbija je, na zahtev Hrvata, prihvatila kosovski mit! A Hrvati su ga, uz pomoc Mestrovica i grupe Medulic, prihvatili kao nesto sto je vodilo ujedinjenju Juznih Slovena. Mit je bio antiaustrijski. Staino se zaboravlja da je 1913. stvoren Odbor za umetnicke poslove Srbije i jugoslovenstva u Beogradu. Predsednik je bio Marko Murat, a sekretar Nadezda Petrovic. Jedan od zadataka koji je taj odbor sebi postavio u delo bila je izgradnja Vidovdanskog hrama. Znaci, za Kraljevinu SHS, treba biti pravedan, kosovski mit nije bio nesto sto je ugrozavalo druge narode. Kasnije se pocelo smatrati kako Srbi povredjuju druge narode svojim mitom. No, istina je sasvim druga. Taj mit je stvoren u vreme tzv. integralnog jugoslovenstva. Kad su Hrvati u Beogradu, pa i Slovenci delimicno, bili glavni nosioci jugoslovenstva (narocito dalmatinska grupa)! Najveca kosovska ostvarenja, do modernog slikarstva - do Bate Mihajlovica, upravo su ostvarenja Ivana Mestrovica. Ivan Mestrovic 1915. daje izjavu: objasnjava simbolizam kosovskog - vidovdanskog hrama. Poverovalo se da je to zajednicka zelja. Da se to jedinstvo hoce. I Srbija je 1918. godine veoma iskreno usia u tu novu zajednicu, s dubokim uverenjem da je istina ono u sta su je uveravali. Godine 1915. Supilo je uveravao srpsku vladu u izbeglistvu u Nisu da promeni svoje ratne ciljeve. I ona to cinii. Srbija odbija Londonski ugovor, kojim joj Englezi, Francuzi i Rusi nude granicu kod Sibenika, na poluostrvu Pianka. Znaci, po tom

predlogu, Split je Srbija, Dubrovnik je Srbija... Srbija sve to odbija. Nasi ciljevi, kazu oni, nisu Velika Srbija nego Jugoslavija, oslobadjanje svih Juznih Slovena. Saveznici se ljute... A sve se to izvitoperilo izmedju dva rata, kad je doslo do suprotnosti, kad su politicki nesporazumi obezvređili i pretvorili kosovski mit ne u nesto sto nas spaja, nego u nesto sto nas razdvaja!

U literaturi, Ivo Vojnovic pise **Smrt Majke Jugovica, Lazarevo vaskrsenje**. Te drame se s ovacijama izvode u Hrvatskom narodnom kazalistu, cak i za vreme Prvog svetskog rata. **Imperatriks!** I Vojnovic je u tim idejama, i Tin Ujevic, koji saradjuje i na Krfu, u **Krfskom zabavniku...** Tako se taj mit pojavio u novoj drzavi ne kao nesto strano, vec kao nesto opsteprihvaceno. Medjutim, dolazi do politickih razlaza, i to sto nas je spajalo vise nas nije spajalo.

Veoma je interesantna sadasnja situacija Kosova, to kako je odjeknula u nekim sredinama, sto je najbolji barometar njihovog stava prema celini. I, jasno je da se na Kosovu u izvesnom smislu resava i pitanje celine. Ako uspe velikoalbanska ideja, Kosovo izlazi iz Jugoslavije, pripaja se jednoj drugoj drzavi. To je u stvari presedan koji je naceo celinu. U tom stavu prema celini moze se meriti stepen ljubavi, angazmana drugih naroda. Ako mi je svejedno, ako sam cak zlorad, ili ako pomazem svojim izjavama, a neki cak potpaljuju albanski nacionalizam, daju mu hranu i glavni su im izvor, ne samo Albanija vec i ono sto se u nasoj zemlji desava, opet, hteli-ne hteli, Kosovo postaje neka vrsta probe, iskusenja za sve nas. Tu se niko ne moze izvuci, cak ni onaj koji misli da nikakve veze nema s tim, da je jako udaljen, za koga je Kosovo samo privredni pojam...

Umetnost je tokom proteklih vekova, posebno ona narodna, delo kolektivnog autorstva, cesto i mnogo govorila o Kosovskoj bici. Pri tom je mnogo sta ulepsano, izmenjeno, retusirano. To je razumljivo s obzirom na mnoštvo ljudi koji su tu narodnu knjizevnost usmeno prenosili, ali i s obzirom na potrebu da se neke cinjenice ostave potomcima lepse no sto su bile. Takodje, poznato je da o velikim dogadjajima u istoriji, knjizevnost nije umela da govori. I umetnost malo i retko. Koliko je to istina kad je rec o Kosovskoj bici?

Odjek u umetnosti je bio velik. On se moze pratiti od 18. veka vidljivije. U 19. veku, vremenu romantike ili romantizma, posebno je srpska grafika radila kosovske teme. To su litografije Adama Stefanovica i Anastasa Jovanovica, zatim slike realistskih slikara tipa Djordja Krstica... Samo Kosovo postaje motiv u slikarstvu, rade se pejzazi. Podsecam na prekrasnu sliku Nadezde Petrovic

"Gračanica", s kosovskim crvenim bozurima u prvom planu...

Poznato je da je Milos Obilic bio glavni junak jedne drame objavljene u Engleskoj 1632. U 19. veku srpska narodna proza i poezija prevodjene su u evropskim zemljama. Da li je to interesovanje obuhvatalo i dalju srpsku prošlost?

O narodnoj poeziji je mnogo govoreno. Kosovski ciklus je jedan od najljepših, pesme su prevodjene; za vreme Vukove proslave prošle godine interesovanje Evrope je ponovo probudjeno; Vuk je postao pojam zajednicke riznice evropske kulture. Tu ne bih imao nešto novo da kazem. Srpska narodna poezija je bila cenjena u Evropi u vreme nemackog romantizma, čak ranog romantizma. Gete se odusevљavao preko Sime Milutinovica Sarajlije, Herder i, naročito, braca Grim. Interesovanje je bilo evropsko, ne samo kod Nemaca nego i kod Francuza, Engleza itd.

Može li masta naučnika da pretpostavi odgovor na pitanje: šta bi bilo da se Srbi nisu suprotstavili na Kosovu, da nije izginulo sve muško od 15. do 65. Kako bi se istorija nastavila?

Da se Srbi nisu suprotstavili na Kosovu, oni bi verovatno postali turska provincija. Ali, bez tog svog mita, bez te inspiracije koju je taj mit dao da se izdrži, oni bi lagano tonuli i verovatno izgubili nacionalni identitet primanjem islama. Islamu se ništa nije moglo suprotstaviti vojnicki, ali duhovno da... Ta se razlika zaboravlja. Iako je bio vojnicki poražen, duhovno taj svet nije bio poklekao, nije bio sattrven do kraja, s obzirom na to da je 1557. godine obnovljena Pecka patrijarsija, jedina institucija koja je preživela slom srednjovekovne srpske države. Tu je njena istorijska uloga, jer ona, obnovljena, nastavlja s radom, objedinjujući srpski narod, čak i van državnih medija Turske imperije. Čak i oni Srbi koji su živeli u Ugarskoj, čak i oni koji su se naselili u području Venecije, takodje su bili obuhvaćeni organizacijom Pečke patrijarsije... Po mom mišljenju, Pecka patrijarsija nije obnovljena zato što je Makarije Sokolović bio rođeni brat Mehmed-paše Sokolovića, što se romantično povezuje... Mehmed-paša je najveći državnik Otomanske imperije i u konceptu njegovog prodora prema Zapadu bila je obnova Pečke patrijarsije. On je to uradio iz državnickih a ne iz sentimentalnih razloga, ne da bi udovoljio molbi svog brata.

U svojoj najnovijoj knjizi Barok kod Srba, Vi analizirate i odjeke Kosovskog boja u vreme romantizma, odnosno i takve elemente čuvanja kosovskog mita, kod Srba u Austrougarskoj kao što je, na primer, prepisivanje

Dusanovog zakonika u 17. i 18. veku!

U Sremu, u Ravanici - Vrdniku je centar modernog kulta kneza Lazara sve do 1941, do stvaranja NDH, kad se ruse ti manastiri, kad su mosti kneza Lazara 1942. prebacene u Srbiju. U svojoj pristupnoj akademskoj besedi govorio sam o tom istorizmu Srba 18. veka i, u okviru toga, posebno se bavio problemom prepisivanja Dusanovog zakonika. Naime, Dusanov zakonik je prepisivan u vreme kad taj zakon nije imao vise nikakvu upotrebnu vrednost. Ja sam u toj cinjenici video obnovljeni istorizam, prikazivanje sopstvenog naroda, u jednoj mnogonarodnoj drzavi kakva je bila Austrija, kao istorijskog naroda. U Austriji su svi narodi dokazivali sebe istorijskim dokazima. Ceska kraljevina, Ugarska, Kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija - sve te drzave su imale svoje drzavno pravo, koje je Austrija pokusavala da objedini u formi tzv. centralizma. Kao sto je Francuska uradila mnogo ranije. Taj proces kulminira u vreme Marije Terezije, ali nije do kraja doveden jer su izdrzale te posebnosti, a u okviru njih i srpska. Srbi daju dokaza da su istorijska nacija, daju istorijske dokumente, jer vec postoji i vizija obnovljene srpske drzave koju im daje grof DJordje Brankovic. On pokusava da pod austrijskom vrhovnom vlasцу obnovi srpsku drzavu. To mu nije uspelo. Austrija ga koristi u ratu protiv Turaka, a zatim hapsi, internira. U svim peticijama, molbama, srpski narod trazi da se on oslobodi. Bio je interniran u Becu, posle toga u Egeru, u Ceskoj. Austrija je odbila da ga oslobodi, iako su i Rusi intervenisali. Tada je prvi put formulisano tzv. "drzavni rezon": "nista rdjavo nije ucinio ali drzavni razlog zahteva da tako bude". Umro je u internaciji.

Da li je mogucno praviti paralelu Troja - Kosovo. I jedan i drugi dogadjaj bili su tragicni za potonju istoriju njihovih naroda. O Troji se sve saznalo preko Homera, o Kosovu preko narodnog pevaca. I jedna i druga tragedija "rodile" su neke eticke sisteme, norme, odredile "cenu" hrabrosti, izdajstva, odanosti?

Vec sam rekao da se iz kosovskog poraza radjaju novi kvaliteti duhovnosti srpskog naroda. Nesto sto je iz jednog viseg drustva, u ovom slucaju feudalnog, preneseno je u nize drustvo (u socijalnim kategorijama), seljacko. Jedan deo naseg plemstva, ne zeledi da primi islam, emigrirao je u Ugarsku, i tu se gase te srpske porodice, u 16. veku: Pavle Bakic, Jaksici i drugi. Tako je seljacko drustvo prihvatilo eticke postulate viseg drustva, koje je normiralo ono sto je bilo u osnovama feudalnog drustva - pitanje casti, hrabrosti, vernosti gospodaru. Ne kaze se slucajno - noblesse oblige - plemstvo obavezuje. Taj slozeni proces je kod Srba veoma

zanimljiv, jer najveće kvalitete te srednjovekovne duhovnosti prihvata narodni pevac. On tome daje deseteracki izraz, on je to sacuvao. Pored istorijskih svedocanstava, kakve su biografije srpskih vladara, arhiepiskopa i tako dalje, narodni pevac interpretira na svoj nacin.

Ko je posejao seme razdora medju Srbima i Albancima?

Sigurno da je nas svet mnogo naucio u stradanju svoje brace, jer sve to vise nije obavijeno velom tajanstvenosti. Sad se sve zna, sad je sve jasno - nema vise tajni. Kako ce se narod dalje odredjivati, to ne znam, ali mislim da velika odgovornost lezi na albanskoj inteligenciji. Zalim tu omladinu jako, jer smatram da su pravi krivci - idejni zacetnici cele stvari. A omladina, s obzirom na godine i na iskustvo, ima pravo na zabludu i neznanje. Pravi vinovnici sede bezbrizno, bezbedno i posmatraju ono sto su posejali. To je sve utoliko tuznije sto u srpsko-albanskim odnosima u proslosti ima mnogo zajednickih, spajajucih tacaka - o cemu se ne govori. Albanski mit je Skender-beg, ciji je veliki spomenik u Tirani. A njegov brat Repos je sahranjen u Hilandaru. Skender-beg je, pre nego sto je preveden u islam, bio pravoslavan. Kad je pobegao iz Carigrada, postao je opet pravoslavan. Njegov brat je pomagao Hilandar i sazidao Pir, koji se i sada zove Arbanaski Pir. Velika srpska svetiteljka majka Angelina, cije mosti leze u manastiru Krusedolu, Albanka je. O tome se deci nista ne govori. Mnogi albanski feudalci su u Dusanovo vreme bili ukljuceni u razvoj srpske drzave... Albanija je, kao drzava, osnovana tek 1912. godine. Pre toga, ona je u srednjem veku ili deo Vizantije ili deo Srbije, kasnije Turske.

Ali, albanologija naknadno falsifikuje istoriju?

Ne mozete naknadno falsifikovati istoriju. Tu prestaje razgovor nauke, to je gruba politicka farsa. Koje mere treba preduzimati da ljudi dodju do realnog saznanja kad ih zatrpavate falsifikatima? U arheologiji, ilirska teorija nije nigde primljena kao konacna... Neki albanski naucnici tvrde da su Albanci starosedeooci Balkana i direktni potomci Ilira. Ali, to nije dokazano, to je hipoteza. A, drugo, niko i ne tvrdi da su Srbi starosedeooci. Zna se tacno kad su dosli! U sedmom veku! To govore istorijski izvori, vizantijski izvori. Srbi i ne kazu da su oni starosedeooci. I sta to menja na stvari? Pre Srbije postoji na tlu Balkana srpska drzava - Zeta. Jedna istorijska istina se falsifikuje i ona dobija vrednost, ali ne kao istorijska nego kao politicka. Takav falsifikat postaje ubojito sredstvo u mrznji, proterivanju itd. Tu je verovatno potrebno veliko strpljenje, dijalog, razum! Ja sam lico poznavao Hasana Kalesija, Albanca, velikog naucnika evropskih razmera. Na zalost, on nije ziv. On je

na sve te stvari gledao sa pozicije kritičke istorije. Kako će biti dalje, ne mogu da kazem, nisam prorok, ali šta je bilo i šta je dovelo do svih tih stanja to mogu da tvrdim i da dokazem. Tvrdnje moraju biti zasnovane na argumentima. U svojim razmišljanjima eliminišem fantastiku i sve svoje lične ideje i subjektivne želje.

AUTOR GORNJEG TESTA NIJE POZNAT – NAZOVIMO GA „*BALKANSKI DINARAC*“